

Kirja-arviot

Klassikoiden anti nykytutkijalle – eli mitä kirjallisuustieteilijän pitäisi ajatella Martti Haaviosta?

Martti Haavio. (1942) 2021. *Suomalaiset kodinhaltijat*. 2.painos. Loppusanat: Kaarina Koski. Helsinki: Martti Haavion perikunta ja SKS. 603 s.

Martti Haavio. (1942) 2021. *Väinämöinen*. 2. painos. Loppusanat: Veikko Anttonen. Helsinki: Martti Haavion perikunta ja SKS. 357 s.

Rimma Erkko

Martti Haavio (1899–1973) julkaisi folkloristiikan alalta lukuisia teoksia, jotka käsittelivät kansanrunoutta ja mytologiaa, ja vuosina 1949–1956 hän toimi Helsingin yliopiston professorina kansanrunoustutkimuksen laitoksella. Haavion saksankielinen väitöskirja ketjusaduista valmistui vuonna 1929. Hän jatkoi tutkijanuraansa kirjoittamalla useita laajoja tutkimuksia kuten *Suomalaisten muinaisrunojen maailma* (1935), *Suomalaiset kodinhaltijat* (1942), *Väinämöinen* (1950), *Kansanrunojen maailmanselitys* (1955), *Karjalan jumalat* (1959) ja *Kuolematonten lehdot* (1961). Martti Haavio tunnetaan myös runoilijanimellä P. Mustapää, ja hän oli tuottelias kirjailija, joka kirjoitti runojen lisäksi lastenkirjoja.

Haavion tuotannosta on alettu kiinnostua uudestaan ja vastikään hänen tuotannostaan on tehty useita uusintapainoksia. Tässä arvioissa käsittelem *Väinämöisen* ja *Suomalaisten kodinhaltijoiden* uusintapainoksia, joihin molempiin on liitetty nykytutkijoiden jälkisanat. Käsittelem tässä kirjoituksessa ensin hieman Haaviota yleisellä tasolla tutkijana, sen jälkeen lyhyesti molempia teoksia ja lopuksi yhteenvedon omaisesti molempia teoksia yhdessä.

Kritiikkiä ja kiitosta

Haavion tutkimuksia pidetään syystäkin folkloristiikan alalla klassikkoina, jotka jokaisen on hyvä tuntea. Silti Haaviota on myös kritisoitu paljon – myös omana aikanaan. Kalevalaseuran entinen toiminnanjohtaja Ulla Piela huomauttaa Haavion *Suomalainen mytologia* -teoksen

jälkisanoina, että jo aikalaiset kritisoivat Haaviota siitä, ettei hän esitellyt tarpeeksi teoreettista taustaansa, ja tämän puutteen huomaa myös nykylukija. Toisaalta Piela korostaa myös sitä, että Haavion kaltaisia laajoja, visionäärisiä tutkimuksia ei kirjoita nykyään enää kukaan (Piela 2019, 559, 563). Myös folkloristi Merja Leppälahti huomauttaa, ettei Haavio kuvaile menetelmiään kovinkaan seikkaperäisesti siihen nähden, miten pitkälle meneviä johtopäätöksiä hän tekee aineistostaan. Toisaalta Leppälahti nostaa esiin myös Haavion laajan mytologisen tuntemuksen ja ”kyvyn rakentaa upeita visioita”. (Leppälahti 2019.)

Folkloristiikan dosentti Kaarina Koski (s. 598) huomauttaa myös *Suomalaisten kodinhaltijoiden* loppusanoissa, että Haavion teorianmuodostus jäi usein puolitiehen, mitä on pidetty syynä sille, että Haavioon on viitattu harvoin kansainvälisissä tutkimuksissa. Sen sijaan Haavio pyrki vastaamaan tutkimuskysymykseensä äärimmäisen perusteellisesti tuomalla esiin aineiston moninaisuuden. Haavio on myös innoittanut lukuisia folkloristeja, muun muassa oppilastaan Lauri Honkoa.

Puutteistaan huolimatta Haavio on ehdottoman kunnianhimoinen. Tästä kertoo kaiken oleellisen hänen oma esipuheensa *Väinämöisen* alussa, jossa hän kertoo runollisin sanakääntein, miten hän on ”pyrkinyt selvittämään, miten kauneutta luodaan” (s. 6). Käsittämättömän laajan ja abstraktin tavoitteen saavuttaminen on kenties mahdotonta, mutta Haavion yritys on kieltämättä kunnioitettava. Jo tämä lainaus kuitenkin osoittaa, että Haavion perimmäiset tavoitteet ovat runoilijan ja suuren visionäärin – eivät perinteisen akateemisen tietentekijän. Todennäköisesti tästä syystä Haaviota on myös kritisoitu turhankin lennokkaaksi. Samalla visionäärisyyttä on kuitenkin pidetty Haavion suurena vahvuutena sen yhdistyessä häkellyttävän suureen tietomäärään.

Vaka vanha Väinämöinen

Väinämöinen on nimensä mukaisesti tutkimus suomalaisen runoperinteen kenties tunnetuimmasta hahmosta, mutta teos on myös laaja esitys suomalaisesta kulttuurihistoriasta ja siitä maailmasta, jossa kansanrunot ovat syntyneet. Omasta kirjallisuustieteilijän näkökulmastani katson, että kyseessä on erittäin kiinnostava ja laaja-alainen hahmoanalyysi, jossa Väinämöisen erilaiset ja ristiriitaisetkin piirteet nousevat esiin. Haavion edellä mainittu tavoite kauneuden ymmärtämisestä on paitsi visionäärinen myös kenties lähempänä taiteen ja kirjallisuudentutkimusta kuin folkloristiikkaa, vaikka Haavio itsekin myöntää, että puuttuu hyvin vähän runojen esteettiseen puoleen. Kuitenkin esimerkiksi Joukahaisen ja Väinämöisen kilpalaulurunoa analysoidessaan Haavio erittelee runon rakennetta ja draaman rakentumista hyvin samaan tapaan kuin tämän päivän kirjallisuustieteilijä voisi tehdä.

Haavio liikkuu luontevasti myös satututkimuksen puolelle analysoidessaan esimerkiksi kanteleen syntyä. Satututkimus taas on etenkin viime vuosina ollut kirjallisuustieteenkin puolella muodissa, ja juuri satututkimuksen alueella tehdään paljon poikkitieteellistä tutkimusta, jossa yhdistyvät folkloristiikka ja kirjallisuustiede. Kirjallisuustiede on folkloristiikkaa huomattavasti nuorempi tieteenala, ja Haavion aikana poikkitieteellinen tutkimus näiden kahden tieteen alan välillä ei ollut mitenkään tavallista. Voisiko Haaviota siis tänä päivänä ajatella poikkitieteellisen tutkimuksen pioneerina, muiden ansioidensa ohella?

Erityisesti groteskista ja makaaberista kansanperinteestä kiinnostuneena kirjallisuustieteilijänä itselleni kiinnostavaksi nousee Haavion analyysi Antero Vipusesta ja spekulatiot liittyen Väinämöisen tuonelanmatkaan. Haavio yhdistää esimerkiksi Antero Vipusen – tietäjän, jolta Väinämöinen lähtee hakemaan tietoa – pohjoisen mytologian noitaan, voimakkaaseen

Akmeeliin. Akmeel lankesi Loveen, eikä päässyt enää pois, koska hänen vaimonsa muisti liian myöhään loitsun, jonka oli tarkoitus kutsua mies matkalta takaisin– Akmeelin ruumis oli jo ehtinyt hajota pitkän ajan kuluessa. Näin Haavio ajattelee käyneen myös Antero Vipuselle, joka makaa ”pajupehko parran päällä”.

Haltioissaan haltijoista

Suomalaiset kodinhaltijat paneutuu systemaattisesti suomalaisiin haltijoihin ja niihin liittyviin tarinoin. Nimensä mukaisesti se käsittelee pääosin kodinhaltijoita. Teoksessa on kuitenkin erilliset osiot myös haltijoille, jotka asuvat spesifeissä paikoissa kuten riihessä tai myllyssä. Myös tässä teoksessa Haavio osoittaa kykynsä tarkkaan hahmoanalyysiin, jonka yksityiskohtaisuus ja ristiriitaisuus on kirjallisuustieteilijälle erittäin kiinnostavaa luettavaa. Erityisen kiinnostavaa on se, miten erilaisissa rooleissa haltijat esiintyvät – milloin talon suoelijoina ja milloin jopa piruihin, jättiläisiin, peikkoihin tai erilaisiin räyhähenkiin rinnastettavina. Toisaalta on kiinnostavaa myös se, miten tietyt, hyvin spesifit hahmopiirteet toistuvat hyvin laajalti erilaisissa tarinoissa.

Haavio puhuu myös tarinoiden toistuvista motiiveista hyvin samaan tapaan kuin kirjallisuustieteilijä voisi tehdä ja tekee paikoitellen hyvinkin kirjallisuustieteellistä, yksityiskohtaista tekstianalyysia. Haaviota tuntuukin kiinnostavan kirjallisuustieteilijän tapaan enemmän teksti kuin varsinainen suullinen perinne tai tilanteet, joissa tarinoita on kerrottu. Haavio esimerkiksi kiinnittää aivan erityistä huomiota erilaisiin sanamuotoihin ja ilmaisuihin, joita tekstissä käytetään, ja havainnoi tarkasti sanavalintojen merkitystä.

Runollinen tutkija

Haavion tyyliissä kohtaavat pikkutarkka akateeminen nippelitieto ja runsas, paikoin maalaillevakin runollisuus tavalla, joka voi olla nykylukijalle haastavaa etenkin, jos on tottunut niukkaan akateemiseen ilmaisuun. Paikoin kielellinen runsaus ja rönsyilevyys vaikeuttaa Haavion ajatuskulkujen seuraamista, mutta pääosin se näyttäytyy virkistävänä tyylikeinona.

Kirjallisuus

Leppälahti, Merja. 2019. ”Uskomuksia ja spekulatiota suomalaisesta mytologiasta”.

Agricolaverkko. Luettu 29.10.2021. <https://agricolaverkko.fi/review/uskomuksia-ja-spekulaatiota-suomalaisesta-mytologiasta/>

Piela, Ulla. 2021. ”Martti Haavio: Maailmanselitysten seppä, tieteellisen ilmaisun taiteilija.” Teoksessa Martti Haavio *Suomalainen mytologia*, 545–563. Helsinki: SKS.

FM Rimma Erkko on tutkinut pro gradussaan groteskia kansanrunoutta, ja häntä kiinnostaa kansanperinteen pimeät puolet. Hän on kerännyt, toimittanut ja kuvittanut kansanrunokokonelman *Hiihtävä surma ja muita suomalaisia kauhurunoja arkistojen kätkeistä* ja kirjoittanut yhteistyössä Artemis Kelosaaren kanssa tietokirjan *Aaveiden Tampere – kummitustarinoita Tammerkosken rannoilta*.